

СПРАВКА
за приносния характер на трудовете на доц. д-р Ивайла Попова

Монография

Попова, И. *Средновековните Балкани през погледа на европейски пътешественици (14 – 15 в.).* Издание на КМНЦ, БАН, София, 2018.

Книгата представлява обобщено проучване на сведенията на европейските пътешественици за Балканите през 14. – 15. век. Изследването съдържа четири глави, част, в която се разглеждат накратко биографиите на пътешествениците, чиито текстове са преведени и анализирани, приложение, което проследява основните трудности по пътя, увод, заключение, използвана литература и извори.

Основният принос на изследването се състои в превода и анализа на текстовете – пътеписи, итинерари, поклоннически книги, мемоари, лични писма и др. на 35 западноевропейски пътешественици и поклонници от 14. и 15. век, които минават покрай западното крайбрежие на Балканите или през вътрешността на полуострова. Това в голямата си част са непознатите или слабо познати текстове за българския читател, но също така се работи и с някои добре известни – като тези на Бертрандон де ла Брокиер, Перо Тафур, Ханс Шилтбергер, Кристофоро Буонделмонти.

Първа глава от това изследване обобщава проучванията върху географията и историята на Балканите през 14.–15. в., отразени в пътеписите. Проследяват се знанията на европейските пътешественици за отделните географски области на Балканите, за реките, планините и пр. В изследването се следва пътя на поклонниците – най-често по Далматинското крайбрежие на Балканите, от север на юг, албанските земи, Пелопонес, островите и след това сведенията за вътрешността на полуострова. Изключително интересни и наситени с информация са сведенията за историята и по-точно за археологията на Балканите в пътеписите от 14 – 15 в. Европейските пътешественици описват множество останали от античността археологически забележителности – като амфитеатъра, запазен в Пула, статуята на император Константин Велики в Драч, споменават античните имена на балканските селища, и разбира се – спират се подробно на запазени забележителности на Константинопол – подробно описват Хиподрума със змийската колона, Теодосиевия обелиск, също както и статуята на Юстиниан на кон пред Св. София и много др.

Втора глава представя обобщена картина на градовете на Балканите, видени през очите на европейските пътешественици от периода. Западните автори дават твърде ценни сведения за укрепленията и защитата на балканските градове, за крепостните стени и кулите, за градоустройството и плана на градовете, за улиците, площадите, къщите и тяхното разположение, за различни други постройки – като Арсенала в Дубровник

например, за водопроводи и акведукти, за градските фонтани (отново в Дубровник има запазени интересни описания на двата градски фонтана, които могат да се видят и днес). Редица пътешественици отбелязват плодородието на крайградските области – както в Далмация, така и в Пелопонес, но също така не пропускат да отбележат и последиците от османското завоевание на полуострова – опустошенията и *турския страх*. Повечето автори също така се спират на управлението или самоуправлението на балканските градове, като отбелязват институциите и фигурите, които заемат ръководни длъжности, титлите на управителите, посочват принадлежността на повечето от далматинските градове към Венеция, разкриват данъчната им зависимост, ако не са самостоятелни – от Венеция, от османците, или от Унгария.

Трета глава обобщава вижданията на западните пътешественици от 14.–15. в. за църквите и светите мощи на Балканите, религията и езика въз основа на техните текстове. Почти всички поклонници, които минават през Балканския полуостров – дали с кораб край Далматинското крайбрежие или през вътрешността на полуострова, разказват за църквите и мощите, запазени в Паренцо (Пореч) – на св. Мавриций (Маурус) и св. Елевтериус, Ровин(и) – на св. Еуфемия, Зара (Задар) – на св. Симеон, пророка Йоел, св. Анастасия, св. Хризогон, св. Донат; Рагуза (Дубровник) – на св. Власий (Св. Влахо); Модон (Метони) – на св. Атанасий и св. Леон (Св. Лъв), и преди всичко за византийската столица Константинопол, богата на множество свети мощи. В главата накратко са представени сватбен и погребален обичай, засвидетелствани от Конрад Грюнемберг на Балканите, както и накратко е разгледана ситуацията с използваните балкански езици. Всички пътешественици споменават за преобладаващото славянско население в Далмация, говорещо славянски, както и в южната част на полуострова – в Пелопонес и по островите – на гръцко население, говорещо гръцки. Наред с това са отбелязан езиковите различия на албанци и турци. На много места в текстовете на пътешествениците е посочено, че преобладаващата част от населението на Балканите изповядва източноправославното християнство.

Четвърта глава разглежда балканското население, представено през погледа на европейските пътешественици от 14. и 15. в. Голяма част от тях посочват, че населението на Западните Балкани, както и във вътрешността на полуострова е славянско, или говорещо славянски език. Друга основна група население, посочено от пътешествениците, са гърците, говорещи гръцки и изповядващи източноправославното християнство. Поклонниците от 15. в. говорят вече и за турците, които се превръщат в част от местното балканско население. Разбира се, има запазени и твърде интересни сведения за малцинствените групи на евреи и цигани, какъвто пример имаме за Пелопонес – преди всичко за град Модон. Запазени са твърде колоритните и любопитни описания на Феликс Фабри, Арнолд фон Харф, Бернард

фон Брайденбах, Конрад Грюнемберг, Пиетро Казола, Дитрих фон Шахтен и др. за циганите и евреите, които обитават предградията на Модон. Описват се не само начинът им на живот, но и също техният поминък – основно ковачество за циганите и копринарство за евреите, освен търговията, разбира се. Пътешествениците подробно се спират и на производството на прочутото гръцко вино малвазия, което първоначално се е произвеждало в Монемвасия, откъдето носи името, но в последствие основно на о. Крит. Във връзка с този поминък на местното балканско население, е отбелязан и друг вид вино, произвеждано на Балканите – романие/р или *vino di Romania*. Не на последно място обект на интерес в тази глава са описанията на местното балканско население, които се съдържат в текстовете на пътешествениците. Те не се свенят за опишат гърците като *лоши* или *грозни*, успоредно с твърде живописни описания на красивите дубровничанки от Пиетро Казола, или на султанския харем от Арнолд фон Харф, на османците – от Конрад Грюнемберг, или на самия османски султан – Великият Турчин, както го наричат, дело на Бртрандон де ла Брокиер.

Западните пътешественици, са различни по социалния си статус – благородници, рицари, духовници, търговци, юристи, кондотиери; всички те пътуват като поклонници, дипломати, търговци, авантюристи – от Европейския християнски Запад на Изток. От една страна, те не крият своя жив интерес и отразяват в своите пътни бележки всички подробности от религиозната практика, обичаите, облеклото, поминъка, архитектурните постижения и историческото битие на местното балканско население; от друга страна, те не пропускат да изучават и да запознават християнска Европа с новата османска власт на полуострова в различните нейни религиозни, административни, социални, икономически и военни проявления.

Статии и студии

1. Попова, И. Енеа Силвио Пиколомини и падането на Константинопол 1453 г. – Във: Византия, Балканите, Европа. Изследвания в чест на проф. Василка Тъпкова-Заимова. София, 2006, (*Studia Balcanica* 25), 275 – 283.

Статията проследява реакцията на хуманистите в лицето на Енеа Силвио Пиколомини след падането под османска власт на *Царицата на градовете* – Константинопол. Въз основа на превод и анализ на писмата му до папа Николай V (от 12 юли и от 11 август 1453 г.), до кардинал Николай Кузански (от 21 юли), до кардинал Доменико Капраника (от 27 юли и от 11 август), до кардинал Лодовико Скарампо (от 12 август), до кардинал Хуан Карвахал (от 10 август и от 3 септември), до Леонардо Бенволиенти (от 25 септември) и на речта му *За падането на Константинопол* се разкрива направения от Енеа Силвио анализ на съвременната му политическа ситуация; очертани са последствията от *културно естество* – изчезването на един от най-големите центрове на античната гръцка цивилизация; от *религиозно естество* – изчезването на най-важната от четирите източни патриархии; от *политическо естество* – изчезването от политическата карта на Европа на Източната Римска империя; от *икономическо естество* – блокирането на Средиземноморското и

Адриатическото корабоплаване и търговията с Изтока; отчетена е трудността на латинските сили при оказване съпротива на османците по суша и вода; подчертана е неизбежната нарастваща опасност за Западното Християнство. В писмата си от есента на 1453 г. и началото на 1454 г. хуманистът – бъдещ папа Енеа Силвио Пиколомини разкрива ясната си представа, че приключва една епоха и започва нова, тази на турското доминиране в зоната на Балканите.

2. Попова, И. Историко-географските знания на Енеа Силвио Пиколомини за българите. – В: Българи и италианци през вековете в борби за независимост и държавност. По случай 200 години от рождението на Джузепе Мацини (1805 - 1872). *Le lotte secolari di italiani e bulgari per la creazione di uno stato indipendente. In occasione del bicentenario della nascita di Giuseppe Mazzini.* София, 2006 г., 20 – 40.

Статията е в контекста на работата на авторката върху произведенията на хуманиста Енеа Силвио Пиколомини – бъдещия папа Пий. Въз основа на изворов материал – историко-географските му произведения *De Europa, Азия, Коментарии*, и др. са разгледани и проучени знанията на хуманиста за българите в няколко аспекта – географски, етнографски, лингвистичен, исторически, политически. Посочено е, че в различни свои произведения Пиколомини свързва българите с античното наименование *мизи*. Изследвани и анализирани са подробните сведения за участието на българите в кръстоносните инициативи на Ян Хуниади и Владислав Ягело в писмата на Пиколомини до Джовани Кампизио от 1444 г., до Миланския херцог Джовани Мария Висконти от 1444 г., до Леонард Лайминг от 1445 г., до папа Николай V от 1448г., и др.

3. Попова, И. Рагуза (Дубровник) в края на XV в. през погледа на миланския поклонник Пиетро Казола. – В: Тангра. Сборник в чест на 70-годишнината на акад. Васил Гюзелев. София, 2006, 185 – 192.

Приносният характер на статията се състои в това, че за пръв път в българската историография се вкарва в научно обръщение пътеписът на италианския поклонник Пиетро Казола *Viaggio a Gerusalemme*. Преведени са и са анализирани части от това произведение, които дават ценни сведения за Адриатическото крайбрежие на Балканите и град Дубровник (Рагуза). Проследена е представата на Западния човек за Балканите и неговото население. Преведено е и е анализирано описанието от Пиетро Казола на Дубровник – с неговите защитни съоръжения, самоуправление, манастири и църкви, водоснабдяване, население – облекло, поминъка на дубровничани – производство на кораби, вино, зърно, восък и др., красотата на жените, езика и религията.

4. Попова, И. Литературните кръгове на късноримските интелектуалци – неформалното образование. – В: Учител на учителите. Юбилеен сборник в чест на професор Йордан Шопов. София, 2006, 99 – 102.

Статията разглежда интелектуалната среда във Византия през 14 – 15 в. В този период византийските учени образуват една своеобразна *Respublica litteraria*, която напомня формите на интелектуално общуване, характерни за Италианския хуманизъм. Обект на проучване са т.нар. *театри*, които представляват литературни или философски събрания, в които византийските учени обсъждат литературни, исторически, риторически и др. съчинения и водят диспути на различни теми. Проучена е епистолюграфията на византийски интелектуалци като Никифор Хумнос, Теодор Хиртакенос, Михаил Гаврас, Димитър Кидонис, Мануил II Палеолог и др. Изведен е изводът, че чрез литературно-философските кръгове, т.нар. *театри*, византийските интелектуалци обогатяват своите знания, провеждат научни беседи, обсъждат политически и научни проблеми.

5. Попова, И. Образът на Мехмед II и на османските турци в произведенията на Енеа Силвио Пиколомини. – В: Етнически и културни пространства на Балканите. Част 1. Миналото – исторически ракурси. Сборник в чест на проф. Цветана Георгиева. София, 2008, 105-125.

Статията разкрива представата на хуманиста Пиколомини за османските турци и еволюцията на тази представа. Въз основа на превод и анализ на неговите произведения – откъси от историко-географските му произведения Европа и Азия, реч пред папа Калист III от 1455 г., редица негови писма, Коментариите, както и твърде любопитното му произведение Писмо до Мехмед II е проследен и разкрит образът на Мехмед II и османските турци. Пиколомини, в името на „политическата коректност“, започва да се бори усилено срещу употребата на термина Теуси/троянци за османските турци, популярен през епохата на Ренесанса и замяната на този термин със скити. Проследен е твърде нестандартния образ на Мехмед II, който Пиколомини създава в Писмо до Мехмед II като нов Константин. Разкрит е основният извод – за Пиколомини османците са олицетворение на злото. В многобройните му произведения те са разгледани като врагове на Западната цивилизация, като завоеватели, без респект към античната култура, като врагове на християнството, което за западната цивилизация е божествен инструмент за насочване на християните по пътя на спасението и външен символ за постигането на мир в Европа.

6. Попова, И. Ренесансовото папство и битката при Варна през 1444 г. – В: От Никопол до Виена 1396 – 1683. Съставители: Христо Матанов, Дьордь Арато, София, 2008. 97 - 105, унгарски превод 274 – 281.

Статията проследява от една страна ролята на папа Евгений IV (1431 - 1447) в подготовката на кръстоносния поход, довел до катастрофата при Варна през ноември 1444 г. и от друга – отзвук за Варненската битка в творчеството на хуманиста Енеа Силвио Пиколомини, бъдещият папа Пий II (1458 - 1464). Изследвана и анализирана е папската кореспонденция, въз основа на която се разкрива ролята на Папството в организирането на кръстоносния поход от 1444 г. Анализирани са писма на Пиколомини, както и неговото произведение *De Europa*, в които бъдещият папа Пий II посочва кардинал Джулиано Чезарини и папа Евгений IV, за отговорни, че са принудили полския крал Владислав да наруши клетвата си за 10-годишния мир с турците (т. нар. Сегедски мир от лятото на 1444 г.). Както личи от по-късните писма на Енеа Силвио, смъртта на Чезарини и разгромът на християнската войска при Варна са едни от най-важните събития за изкристализирането на основната цел в живота и дейността на бъдещия папа Пий II – постигането на вътрешен мир в Европа като предпоставка за организирането и провеждането на кръстоносен поход срещу османците с цел прогонването им от Европейския континент.

7. Попова, И. Истрия и части от Далмация в разказите на западни поклонници от XV в. – В: Щрихи към балканското средновековие. Изследвания в памет на проф. Николай Кочев. София, 2009, (*Studia Balcanica* 27), 219 – 227.

Приносният характер на тази статия се състои във въвеждането за пръв път в научно обръщение в българската историография на текстовете на Мариано ди Нани от Сиена (1431 г.), Габриеле Каподилиста (1458 г.), Санто Браска (1480 г.), Конрад Грюнемберг (1486 г.), Пиетро Казола (1494 г.), като основният акцент в тази статия са разказите им за град Зара (Задар). Статията съдържа кратко представяне на всеки един от авторите на пътеписи и поклоннически описания. Представени са текстовете на тези пътешественици за Пула, Умаго, Пореч в Истрия, както и Задар в Далмация. Разкрити са географските представи на тези автори за Истрия и Далмация, както и интересът им към запазените антични паметници там. Проследено е виждането на поклонниците за разположението на градовете, за манастирите и църквите в посочените селища, описани са светите мощи, които се

съдържат там, представено е и твърде любопитното описание на местен сватбен обичай в Зара, направено от К. Грюнемберг.

8. Попова, И. Превратностите при пътуване през Средновековието. – В: XV ЮБИЛЕЙНИ КЮСТЕНДИЛСКИ ЧЕТЕНИЯ. *Заговори и преврати в историята*, 2010, 66 – 71. <http://lib.sudigital.org/record/18924/files/SUDGTL-BOOK-2012-029.pdf>

Целта на тази статия е да представи най-често срещаните превратности по морските пътища, с които се сблъскват пътешествениците през Средновековието. За постигането на тази цел е използван пътеписът на италианския духовник Пиетро Казола, който описва своите непосредствени впечатления от пътуването си към Светите места. Цитираните откъси от текста на миланският поклонник Пиетро Казола, които за пръв път са представени на българския читател, са изключително атрактивни, наситени и богати на информация. Те свидетелстват за трудностите при корабоплаването покрай далматинските брегове на Балканите – най-често това са безветрието, насрещният вятър, продължителният престой в или извън пристанищата, и едно от най-страшните прекеждия – морската буря. От посочените откъси е видно, как дори в края на XV век, пътуването по море си остава голямо предизвикателство.

9. Попова, И. Балканите през погледа на трима западни пътешественици от края на XV век – *Bulgaria Mediaevalis*, 1/2010, 417 – 435.

Това изследване проследява сведенията за Балканите на трима пътешественици, които минават през вътрешността на полуострова - Бернардо Микелоци и Бонсиньоре Бонсиньори и Арнолд фон Харф. Статията е базирана на няколко основни извора – това са писмата и мемоарите на Бонсиньори за пръв път обект на интерес в българската историография, както и описанието на поклонничеството на германския рицар Арнолд фон Харф. Първоначално са разгледани и анализирани историко-географските сведения на двамата италиански духовници Бернардо Микелоци и Бонсиньоре Бонсиньори за Западните Балкани и вътрешността на полуострова – проследен е пътят им през Далмация (с описание на град Дуброник/Рагуза, самоуправлението му, населението, поминъка му), през планините, оттам през Сърбия (Ниш) и София, през Тракия с Филипопол, Адрианопол до Константинопол. Разгледани са историческите, или по-точно археологическите сведения на флорентинските духовници – за равнината на Тракия, която Бернардо бърка с мястото на битката между Цезар и Помпей, тоест с равнината на Фарсала; за античните гробници около Одрин, за колоните на Хиподрума – змийската, египетския обелиск и др., проследени са сведенията им за Св. София, това чудо на християнската архитектура, и твърде интресния разказ за църквата Св. Марко, която е превърната в зоологическа градина за екзотични животни. Паралелно е изследван за пръв път на български език и разказът на Арнолд фон Харф за турската столица – Константинопол в края на 15.в. – с описание на двореца Топ капъ, множество църкви в бившата византийска столица – превърнати в място за държане на диви животни; крепостта Йеди куле, рибния пазар и др. Проследени са и твърде интересните данни на германския рицар за османските жени и харема, както и за обичаите и хигиенните практики на османците, също така е разкрита и изявата на фон Харф като лингвист чрез дадения кратък речник на техния език. Разгледани са и вече известните на българския читател лаконични сведения за пътя му през българските земи, като е взето отношение по споровете за идентификацията на Врускабална с Кюстендил.

10. Попова, И. Някои интересни сведения на западни пътешественици за балканското население през XV в. – *Mediaevalia*. Специално издание. Сборник в памет на доц. Д-р Георги Сотиров. С., 2011, 348-363. <http://www.anamnesis.info/node/1335>

Изследването разглежда някои любопитни сведения за населението на Балканите в пътеписите на някои западни пътешественици от края на XV в. Обект на превод и анализ тук са текстовете на Феликс Фабри, Конрад Грюнемберг, Пиетро Казола, Бернардо Микелоци и Бонсиньоре Бонсиньори, Бернард фон Брайденбах и Арнолд фон Харф. Акцентът е поставен върху сведенията на пътешествениците за населението на Балканите, неговия поминък, религия, език, облекло, храна и пр. Разкрита е представата на Бонсиньоре и Микелоци за планинското население на Западните Балкани като *диваци, без каквато и да е религия, незнаещи дали произхождат от Бога или от Дявола*; разгледани са сведенията на Ф. Фабри и Пиетро Казола за виното малвазия, произвеждано в Пелопонес, на Крит, а спорд Казола и в Рагуза; представени са за пръв път на български език и анализирани са сведенията на Феликс Фабри, Бернард фон Брайденбах и Арнолд от Харф за малцинствените групи на цигани и евреи в предградията на Модон в Пелопонес, както и твърде любопитните описания на обичаите, външния вид, облеклото на местните балкански жени, подчертана е правилната представа на западните пътешественици за принадлежността на населението в Далмация към славяните.

11. Popova, I. Aeneas Sylvius Piccolomini (Pope Pius II) and the Balkans. – In: CENTERS AND PERIPHERIES IN EUROPEAN RENAISSANCE CULTURE. Essays by East-Central European Mellon Fellows. Ed. by György E. Szönyi and Csaba Maczelka, Szeged, 2012, 47-57.

Статията разглежда в сбит вариант представата на Пиколомини за Балканите въз основа на някои ключови негови произведения – речта му пред събора в град Базел през 1436 г., в която той представя вижданията си за унията между Източната и Западната църква; някои негови писма (като писмото до херцога на Милано – Филипо Мария Висконти от 13 декември 1444 г.) разкриват подробности за битката при град Варна през 1444 г.; речта му пред папа Николай V от 1452 г. с призови за кръстоносен поход срещу турците; негови писма от 1453 – 1454 г., разкриващи реакциите му на падането на Константинопол под властта на османците 1453 г.; писмото до Мехмед II с необикновеното предложение за покръстването на османския предводител и ролята му на Нов Константин; призивите организиране на кръстоносен поход, на който папа Пий II посвещава целия си понтификат.

12. Попова, И. Германският поклонник Бернард фон Брайденбах и сведенията му за Балканите през 15 в. – В: „Мултикултурното пространство на балканския град в прехода от Средновековие към Модерност (30.09.2011)“. Mediaevalia, 4, 2012, 177 – 186. <http://www.anamnesis.info/node/1335>

Статията представлява доклад, четен на конференцията по проект на НИС на СУ „Св. Кл. Охридски“ Мултикултурното пространство на балканския град в прехода от Средновековие към Модерност, проведена на 30.09.2011 г. Статията представя и анализира за пръв път на български език сведенията на германския поклонник от края на 15. в., Бернард фон Брайденбах, който през 1483-1484 г. пътува до Св. Земя. Разгледани са историко-географските сведения на Брайденбах за Истрия, Далмация, албанските брегове, Пелопонес. Отбелязани и анализирани са политически сведения – за превземането на Шкодра през 1479 г., за превземането на Отранто от османците през 1480 г.; също и исторически сведения – за реоснавяването на Драч от Константин Велики; икономически сведения – за развитието на търговията в Пелопонес и др.

13. Попова, И. Някои любопитни данни на западни пътешественици от 15 в. за градовете по Via Diagonalis – В: „Мултикултурното пространство на

Балканския град по Долен дунав и Via Diagonalis” – In: *Mediaevalia*, 5, 2012, 74 – 87, <http://www.anamnesis.info/node/1335>

Статията представлява доклад от проведената конференция по проекта по НИС на СУ „Св. Кл. Охридски“ *Мултикултурното пространство на Балканския град по Долен дунав и Via Diagonalis*. В това изследване са представени накратко някои интересни сведения за баканските градове Белград – Ниш – София – Пазарджик – Пловдив – Одрин – Константинопол, които очертават основните спирки по т.нар. Диагонален път. Като извор са използвани писмата и мемоарите на Бернардо Микелоци и Бонсиньоре Бонсиньори, пътеписът на Арнолд фон Харф, както и пътеписът на бургундския шпионин Бертрандон де ла Брокиер. Проследени са сведенията на посочените пътешественици за Одрин, Пловдив, София и Ниш. В анализирания текстове е отделено подобаващо внимание на новата политическа реалност – появата на османците с техните обичаи, начин на живот, религиозна практика; особено място заемат и разкази за поробеното християнско местно население, за готовността на местните хора да се включат в евентуални европейски кръстоносни инициативи, важни подробности за отбелязани в текстовете на пътешествениците за природните особености, реки, планини, гори, за укрепителната система, за османската войска, за артилерията и тн. Не на последно място е разгледан интересът на западния човек към запазените или разрушени антични паметници по балканските земи, напълно в духа на Хуманизма и Ренесанса от 15 в.

14. Popova, I. *The Balkans in the Eyes of Fifteenth-century West-European Pilgrims. Études Balkaniques*, 2012, 1, 120 – 141.

Статията се фокусира върху сведенията на западноевропейски поклонници, които преминават покрай западното крайбрежие на Балканите през 15 в. За пръв път в българската историография обект на превод и анализ са текстовете на Мариано ди Нани от Сиена, Габриеле Каподилиста, Санто Браска, Конрад Грюнемберг, Феликс Фабри, Пиетро Казола. Първоначално поклонниците са представени с кратки биографии. В изследването са проследени историко-географските сведения на поклонниците за Истрия (с Пула, Пореч), Далмация (със Задар, Корчула, Дубровник/Рагуза) и Тракия (с Пловдив и Одрин – сведенията на Бонсиньоре Бонсиньори и Бернардо Микелоци). Има отбелязвания на запазени археологически паметници – например за сграда, подобна на Колизеума в Рим, запазена в Пула (амфитеатъра) пише Мариано ди Нани. Разгледани са подробно данните на поклонниците за манастирите и църквите на полуострова, заедно с пазените в тях свети мощи и реликви (Св. Симеон, Св. Хризогон и св. Анастасия в Задар, Св. Влас в Дубровник). Представени са описанията им на градовете – градоустройство, фортификация, самоуправление. Обърнато е и внимание на данните за местното балканско население – преобладаващо славянско население, говорещо славянски език.

15. Попова, И. *Николо да Мартони и неговото описание на Атина от края на XIV в. – В: Средновековният българин и „другите“*. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. дин Петър Ангелов. София, 2013, 331 – 336.

Статията за пръв път въвежда в научно обръщение на български език твърде интересните текстове за Атина и околността ѝ през Късното Средновековие на Николо да Мартони. Анализирани са любопитните данни за запазените антични паметници – древногръцки богатства – духовни и материални, римските останки в Атина, както и важни сведения за християнското съвремие на града от 1394 – 1395 г. В извора личи и *турският страх*, които става твърде характерен за западните пътешественици през следващия 15 в. В този занимателен текст са отразени както достоверни исторически сведения, верни географски, етнографски, демографски бележки, така и митологични данни от разказите на местни хора. В своя пътепис нотариат Николо да Мартони дава една твърде богата и ценна картина на антична Атина, в съчетание с нейните християнски забележителности от края на 14 в.

16. Попова, И. Изборът на папа през Средновековието – случаят на папа Пий II, 1458 г. – В: *Mediaevalia*, 6, 2013, 53 – 58. <http://www.anamnesis.info/node/1335>

Статията разглежда интригите около конклава за избор на папа през 1458 г., когато за папа е избран сиенският хуманист Енеа Силвио Пиколомини под името Пий II. Анализирани са произведението на Пий II – своеобразна негова автобиография – със заглавие *Коментарии*. В статията първоначално е направен анализ на международната обстановка, в която е проведен конклавът през 1458 г., следва цитирано в откъси и анализирано колоритно и детайлно описание на конклава в автобиографичните *Коментарии* на Пий II. Присъстват 18 от 24 кардинали, които образуват Светия колегиум. Един от основните кандидати е Гийом Естувил, който обединява гласовете на кардиналите – чужденците. В текста си Пиколомини проследява в подробности коридорните интриги на Естувил, в които са използвани всякакви средства – подкупи, лъжи, заплахи, дори физическо насилие. И тъй като хуманистът е човек на действието и на действието отговаря с действия, на хитростта с хитрост и на лукавството с лукавство и Енеа променя мненията на човек подир човек.

17. Попова, И. Трима германски поклонници от XIV в. и сведенията им за Балканите – В: *Българско Средновековие: общество, власт, история*. Сборник в чест на проф. д-р Милияна Каймакамова. София, 2013, 87 – 96.

Статията въвежда в научно обръщение на български език непознатите до този момент текстове от 14 в. за Балканите на Вилхелм фон Болдензеле и Лудолф фон Зюдхайм, както и анализира отчасти известния вече на българската общественост текст на Петер Шпарнау. Анализирани са сведенията им за византийската столица Константинопол, за църквата Св. София, които са в контекста на по-късните с един век данни на пътешественици като Руи Гонзалес де Клавихо, Перо Тафур, Кристофоро Буонделмонти и др. Разгледани са и твърде интересните сведения на Зюдхайм за вътрешността на византийските територии, по-конкретно за Пелопонес, за Атина и Коринт. Проучени са данните на германския поклонник Петер Шпарау, които прави описание на венецианските владения в Пелопонес – Модон и Корон, твърде богато и подробно за края на 14 в. Петер Шпарнау дава ценни данни и за населението на Модон, по-специално за съществуването на циганска общност, нещо което се потвърждава и в по-късните описания от края на 15 в., дело на Арнолд фон Харф, Бернхард фон Брайденбах, Феликс Фабри и др.

18. Popova, I. *Fifteenth-Century Istria and Dalmatia in Four Memoirs of Western Pilgrims* – In: *Renaissance Studies in Honor of Joseph Connors*, v. II, ed. by M. Israëls and L. A. Waldman, Villa I Tatti, The Harvard University Center for Italian Renaissance Studies, 29, Florence, 2013, 255 – 262.

Статията разкрива представата за Истрия и Далмация през 15 в., отразена в текстовете на четирима западни поклонници – Мариано от Сиена, Габриеле Каподилиста, Санто Браска и Пиетро Казола. Представени са техните описания на забележителностите на Умаго, Пореч, Пула в Истрия и на Шибеник, Сплит, Хвар, Корчула и Дубровник в Далмация. Спират се както на античните останки (като запазеният римски амфитеатър в Пула), така и църквите и запазените свети мощи в тях (на Св. Симеон в Задар, на св. Власий в Дубровник). Проследено е представянето от страна на европейските поклонници на управлението и/или самоуправлението на адриатическите градове, политическата им зависимост (от Венеция и/или от османците или унгарците, на които са данъчно задължени).

19. Попова И. Модон (Метони) в края на XV в. през очите на западни пътешественици – В: *QUOD DEUS VULT! Mediaevalia*. Специално издание. Сборник в чест на проф. дин Красимира Гагова, съст. И. Попова, Ал.

Николов, Н. Дюлгерев. София, 2013, 374 – 394. <http://www.anamnesis.info/node/1335>

Статията представлява разширен вариант на доклад, четен на кръглата маса „Балканите и светът: Modus concursioinis“, организирана и проведена на 12 и 13 декември 2012 г. в Институт по Балканистика, БАН. Тя разглежда текстове на западни пътешественици от края на 15 в., съдържащи описание на Пелопонес и по-конкретно на венецианската крепост Модон. Обект на анализ са текстове на Феликс Фабри, Бернард фон Брайденбах, Конрад Грюнемберг, Йос ван Гистеле, Дитрих фон Шахтен, Пиетро Казола, Арнолд фон Харф, Жорж Лангеран, анонимен германски благородник, пътувал 1494 г. Разгледани са географските представи на поклонниците за Пелопонес или Ахая, изследвано е описанието на поклонниците за града със значителните укрепления и отбранителни съоръжения, проучени са сведенията им за населението на Модон, основно гръцко, но също и обитаващите предградията малцинствени групи на цигани и евреи, както и техния поминък – ковачество за циганите и копринарство за евреите. Проследено е и производството на характерното за региона вино малвазия и романиер, както и търговията в областта. Разгледана е и отразената политическа обстановка в текстовете – пряката османска опасност. Проучени са и сведенията на пътешествениците за запазените мощи в Модон на Св. Лъв, поклонник, починал на връщане от Св. Земи и погребан в Модон, чийто мощи извършвали чудеса, както и на св. Атанасий, епископ на Модон през 9 в., канонизиран, който е бъркан от поклонниците с епископа на Александрия, Атанасий Велики, 4 в. Тези данни от края на 15 в. са сравнени със сведенията за Модон, за общността на циганите и за мощите в града на Петер Шпарнау, Лионардо Фрискобалди и Симоне Сиголи от края на 14 в.

20. Попова, И. България и Балканите в представите на западноевропейците през XIV – XV в. – *Bulgaria Mediaevalis*, 4-5/2013-2014, *Studies in honour of Professor Vassilka Tapkova-Zaimova*, 203 – 216.

Статията проследява сведенията за българските земи и за Балканите на Петер Шпарнау, Феликс Фабри, Арнолд фон Харф, Бернард фон Брайденбах, както и непознатите за българската публика данни на Анселм Адорно, Роберто да Сансеверино и Йос ван Гистеле. Представени са сведенията на поклонниците за Истрия, Далмация, албанското крайбрежие, Пелопонес (Перо Тафур, Жорж Ленгеран). За пръв път са преведени на български и са вкарани в научно обръщение сведенията на Далмация, Босна, Сърбия и българските земи от края на 15 в. на генуезкия търговец от Брюж Анселм Адорно, както и познатите вече данни за българските земи на Жил льо Бувие. Текстовете на европейските пътешественици разкриват представата на западния човек за Балканите и за историко-политическата карта на полуострова през 14 – 15 в. Отбелязани са и българските земи, но винаги в контекста на славянската източноправославна общност.

21. Попова, И. Балканите и Западът – примери за взаимодействия и конфликти от XIV – XV в. – случаят на Модон (Метони) – В: „Балканите и светът: Modus concurrandi“, *Studia Balcanica*, 30, Институт по Балканистика, БАН,, 2014, 167 – 174.

Статията представлява кратка версия на доклад, четен на кръглата маса „Балканите и светът: Modus concursioinis“, организирана и проведена на 12 и 13 декември 2012 г. в Институт по Балканистика, БАН. Тя разглежда текстове на западни пътешественици от края на 15 в., съдържащи описание на Пелопонес и по-конкретно на венецианската крепост Модон. Обект на анализ са текстове на Феликс Фабри, Бернард фон Брайденбах, Конрад Грюнемберг, Арнолд фон Харф. Разгледани са географските представи на поклонниците за Пелопонес, изследвано е описанието на поклонниците за града с неговите отбранителни съоръжения и укрепления, проучени са сведенията им за населението на Модон, основно гръцко, но също и обитаващите предградията малцинствени групи

на цигани и евреи, както и техният поминък – ковачество за циганите и копринарство за евреите. Проследено е и производството на характерното за региона вино малвазия и романиер, както и търговията в областта. Тези данни от края на 15 в. са сравнени със сведенията за общността на циганите в Модон на Петер Шпарнау от края на 14 в.

22. Попова, И. Реликви и мощи в Истрия и Далмация през 15 в. – В:

Етноконфесионални взаимоотношения на Балканите – поглед отвън и отвътре – Mediaevalia, 7, 2014, 34 – 46.

Тази статия представлява доклад от конференцията, проведена по проект по НИС при СУ “Св. Климент Охридски” с договор №12 от 15.04.2013 г., *Етноконфесионални взаимоотношения на Балканите – поглед отвън и отвътре*. Направен е кратък преглед на запазените реликви и мощи в редица градове в Истрия и Далмация според сведенията за западни пътешественици от 14 и 15 в. Конрад Грюнемберг и Бернард фон Брайденбах свидетелстват за пазените мощи на св. Маурус и св. Елевтериус в Пореч. За богата със свети реликви Зара говорят редица поклонници (Мариано ди Нани, Гаспаре ди Бартоломео, Габриеле Каподилиста, Санто Браска, и др.), споменават, че там се пазят мощите на Св. Симеон, на пророка Йоел, на Св. Анастасия, на Св. Хризогон, Св. Донат. Почти всички пътешественици се спират подробно на мощите на Св. Власий, пазени в Дубровник/Рагуза.

23. Попова, И. Балканите през погледа на западни пътешественици от 14 – 15 в. – В: *Realia Byzantino-Bulgarica*. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. Хр. Матанов, София, 2014, 435 - 453.

В статията е създадена обобщена картина на данните на западни пътешественици от 14 и 15 в. за Балканите в няколко аспекта – географски сведения; сведения за историята и археологията; данни за градовете – градоустройство, укрепителни система, улици, къщи, водоснабдяване и пр.; описания на църкви и манастири, на реликви и свети мощи, сведения за балканското население – етнически и социални групи, религия, език, обичаи, поминък и тн.; сведения за политическата обстановка, управление и данъци; данни за чума и други бедствия – бури, земедтресения, насрещен вятър и тн. Анализирани са текстове на Николо да Мартони, Мариано ди Нани от Сиена, Габриеле Каподилиста, Санто Браска, Конрад Грюнемберг, Пиетро Казола, Феликс Фабри, Бернард фон Брайденбах, Арнолд фон Харф, Бернардо Микелоци и Бонсиньоре Бонсиньори. Проследена е представата на Западния човек за далматинското и албанско крайбрежие, също както и за вътрешността на полуострова и неговото население през този преломен за Балканите период.

24. Попова, И. Германският поклонник Бернард фон Брайденбах и сведенията му за Балканите през XV век. В: „Пътища и пътеки на европеизма на Балканите“, 2014, Институт по Балканистика, БАН, 95 - 106.

Статията представлява разширен вариант на публикуваната през 2012 г. статия в он-лайн изданието *Медиевалия*. Статията представя и анализа сведенията за Балканите на германския поклонник от края на 15. в., Бернард фон Брайденбах. Разгледани са историко-географските сведения на Брайденбах за Истрия, Далмация, албанските брегове с градовете Драч и Валона, Пелопонес с Модон, Корон, Навплион, Монемиасия, проследени са представите на западноевропейеца от края на 15. в. за религията на Балканите, манастирите, църквите и светите мощи пазени в тях; отбелязани са трудностите, при пътуването, свързани с опасността от османците, които владеят вече голяма част от полуострова. Отбелязани и анализирани са сведенията му за плащания данък от дубровничани на унгарците и на османците, в опита да запазят мира с турците; както и други политически сведения – за превземането на Шкодра от османците през 1479 г., за превземането на Отранто от османците през 1480 г.; също и исторически сведения – за реоснавяването на Драч от Константин Велики; икономически сведения – за развитието на търговията в Пелопонес и др.

25. Попова, И. Балканите и българите през погледа на Западния човек XIII - XV в. – В: Трети международен конгрес по българистика, 23 – 26 май 2013., София, Секция „История и археология“, подсекция „Българите през Средновековието“, София, 2014, 293 – 317.

Статията проследява сведенията за Балканите и българите на пътешествениците Петер Шпарнау, Бертрандон де ла Брокиер, Анселм Адорно, Феликс Фабри, Арнолд фон Харф, Бонсиньоре Бонсиньори и Бернардо Микелоци. В сравнителен план са разгледани описанията на А. Адорно и А. Фон Харф за Далмация, както и сведенията на Адорно и Бонсиньоре и Микелоци за Сърбия. Проучени са отново в сравнителен план данните на пътешествениците за отделни градове във вътрешността на Балканския полуостров, основно в българските земи – Димотика, Одрин, Пловдив, Пазарджик, София, Ниш. Разкрити са познанията на западния човек за Балканите и неговото население през 15 в., отделено е място на новата политическа реалност – появата на османците, както и са засегнати темите за поробеното християнско население, включително българите, и готовността им за участие в европейски кръстоносни инициативи.

26. Попова, И. Антични паметници на Балканите през погледа на западни пътешественици от 15 в. – ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ. Сборник в памет на проф. Димитър Попов. София, 2016, 303 – 315

Статията е посветена на сведенията за запазените антични паметници на Балканите в текстовете на европейски пътешественици. Обект на анализ са текстовете на Мариано ди Нани от Сиена, Гаспаре ди Бартоломео, Арнолд фон Харф, които посочват антични останки в Истрия и Далмация – в Пула (амфитеатърът), Конрад Грюнемберг (за Зара), Роберто да Сансеверино, Бернард фон Брайденбах (за Драч и статуята на Константин Велики, който е реосновател на града), Бонсиньоре и Микелоци, които говорят за антични останки в Пловдив, Одрин, и за Константинопол с подробен разказ за Хиподрума и запазените паметници – египетския обелиск, змийската колона и др. Интересни сведения за Хиподрума има и в текста на Перо Тафур, който се спира и на статуята на Юстиниан пред Св. София, също както и Руи Гонзалес де Клавихо, който подробно описва запазените паметници в Константинопол. Подобни сведения има и у Кристофоро Буонделмонти (за колоната на Юстиниан, за Хиподрума и запазените паметници там).

27. Попова, И. Реликви и мощи в Истрия и Далмация през XV в. – В: Изследвания в памет на проф. д-р Г. БАКАЛОВ (1943 - 2012). София, 2017, 380 – 393.

В това изследване е направен обстоен преглед на запазените реликви и мощи в редица градове в Истрия и Далмация според сведенията за западни пътешественици от 14 и 15 в. Конрад Грюнемберг и Бернард фон Брайденбах свидетелстват за запазените мощи на св. Маурус, първият епископ на Пореч, загинал като мъченик в края на 3. в. и св. Елевтериус епископ на Илирик, загинал като мъченик по времето на император Адриан (2 в.) в Пореч; отново те двамата, както и Арнолд фон Харф свидетелстват за съхраняваните Ровин(и) (Ровиньо) мощи на св. Еуфемия християнска мъченица от 3. в. За богата със свети реликви Зара говорят редица поклонници (Мариано ди Нани, Гаспаре ди Бартоломео, Габриеле Каподилиста, Санто Браска, Бернард фон Брайденбах, Конрад Грюнемберг, Пиетро Казола, Арнолд фон Харф), които споменават, че там се пазят мощите на Св. Симеон, на пророка Йоел, на Св. Анастасия (християнска великомъченица от 3 в.), на Св. Хризогон (християнски мъченик, 3 в., учител на св. Анастасия), Св. Донат (епископ на Задар от кр. 8. – нач. 9. В.), черепа на Мария Магдалена, черепа на св. Георги. Почти всички пътешественици се спират на мощите на Св. Власий, пазени в Дубровник/Рагуза.

28. Попова, И. Контакти и взаимодействия между Балканите и Западна Европа през XIV – XV в. според пътеписни свидетелства. В: *Studia Balcanica* 32, *Средновековните Балкани като световен кръстопът – контакти и обмен*. София, 2017, 185 – 191

Статията разглежда директния обмен между пътешествениците и балканското население, осигуряващ прехраната на пътуващите. Обект на интерес тук са храната и виното на Балканите и сведенията за тях в текстовете на някои от западните пътешественици от 14 – 15 в. Проследяват се сведенията на Феликс Фабри, Конрад Грюнемберг, Бернард фон Брайденбах, Арнолд фон Харф, Петер Шпарнау и др. за виното *малвазия*, вид сладко вино, което оригинално се свързва с Пелопонес, областта около Монемвасия, а впоследствие лозата и съответно производството е пренесено на о. Крит, о. Кипър и дори в Испания. Подробно е анализиран и откъс от текста на Пиетро Казола, от който става ясно, че Модон в Пелопонес е богат град, в който се събира голяма част от селскостопанската продукция на региона. Редица пътешественици обаче говорят за недоимък, за липса на достатъчно продукти, за некачествени хранителни продукти (Мариано от Сиена, Пиетро Казола, Бонсиньоре Бонсиньори и Бернардо Микелоци). В заключението на това изследване е обобщено, че в директните контакти за осигуряване на провизии за западния пътешественик, *хлябът* на Балканите не е особено вкусен, тъй като е некачествен, очевидно тук се отглеждат всички основни *зърнени култури*, също така пътешествениците могат да си осигурят месо от различен едър и дребен рогат *добитък* и *птици*. Важна храна е *рибата*, но някои области, въпреки че са по крайбрежието или дори острови, нямат изобилие на риба, освен това цената ѝ е твърде висока; в тази търговията между местното население и западните пътешественици в голяма част от текстовете е посочено и богатството на *плодове* – сливи, смокини, портокали, грозде, и други плодове в градините; и най-ценното от храната – е великолепното *вино*, с което Балканите се славят в Европа, *малвазията*, за която също има разнопосочни мнения, очевидно дължащи се на различния вкус, за едни пътешественици виното е превъзходно, за други е прекалено силно, със странен вкус.

29. Попова, И. Църкви, манастири, свети мощи и реликви в Константинопол според сведенията на западни поклонници от 14 – 15 в. – В: КРАΤΙΣΤΟΣ. Сборник в чест на проф. Петър Делев. София, 2017, 658 – 667.

Статията представя някои любопитни сведения на Западни пътешественици за църквите, манастирите и пазените в тях свети мощи и реликви във византийската столица Константинопол през 14 – 15 в. Редица от пътешествениците се спират преди всичко на църквата Св. София – Вилхелм фон Болдензеле, Лудолф от Зюдхайм, Жилбер дьо Ланоа, Ханс Шилтбергер, Руи Гонзалес де Клавихо, Перо Тафур, Кристофоро Буонделмонти и др. Подробно е описана архитектурата на църквата, вътрешната и външна украса, колоните, купола, изображенията, както и свещените реликви и мощи, пазени в нея. Успоредно с тази емблематична за християнския свят църква, редица пътешественици се спират и на други църкви в Константинопол – като Влахерна, Богородица Перивлепта, Богородица Одигитрия, манастира Пантократор и др. Най-подробни и колоритни са текстовете на Перо Тафур, Руй Гонзалес де Клавихо, Бертрандон де ла Брокиер. Не по-малко любопитни са и представените тук описания от края на 15 в. на Арнолд фон Харф и Бонсиньори и Микелоци, които разкриват състоянието на Св. София и другите християнски църкви почти половин век след османското завоевание – заличените от варосването и турските надписи изображения, лишили храмовете от християнски светци.

Учебници

Попова, И. (съавт.) История и цивилизация за 6 клас, София, 2017 г. изд. Архимед и Диоген

Автор на урочни единици № 5, 6, 17, 18, 20, 23, 25 (съавтор), 26, 27, 33, 34, 36, 37, 39, 40 (съавтор), 52 (съавтор), практически дейности II

Под печат

1. Попова, И. Константинопол и османците в очите на Запада – преди и след 1453 г. – в: : Сборник от конференцията „*Константинопол 1453: промяната на световете?*”

Статията проследява представата на двама западни представители – Бартоломео де Яно (викарий на францисканците в Константинопол) и Енеа Силвио Пиколомини за османците и Константинопол преди и след 1453 г. Анализирани са произведението на де Яно за *Жестокостта на турците*, което представлява писмо до Алберто ди Сартеано, също францисканец, с дата 12 декември 1438 г., писано в Константинопол и на Енеа Силвио – реч *За падането на Константинопол*, както и писма, съдържащи непосредствения отзвук от падането на византийската столица - до папа Николай V (от 12 юли и от 11 август 1453 г.), до кардинал Николай Кузански (от 21 юли), до кардинал Доменико Капраника (от 27 юли и от 11 август), до кардинал Лодовико Скарампо (от 12 август), до кардинал Хуан Карвахал (от 10 август и от 3 септември), до Леонардо Бенволиенти (от 25 септември).

2. Попова, И. Западните Балкани (земите на Албания) през XV век в текстовете на Западни пътешественици – Материали от Шестата международна научна конференция „Балканите – език, история, култура“, Велико Търново, 26 – 28.10.2017г.

Това изследване проследява сведенията за албанските земи, въз основа на превод и анализ на текстовете на някои западни пътешественици от 15 в. – Роберто Сансеверино, Алесандро Ариосто, Санто Браска, Бернард фон Брайденбах, Конрад Грюнемберг, анонимен германски дребен благородник, Арнолд фон Харф. Повечето от тях посочват съвременна ситуация в региона – едни от градовете вече принадлежат на турците (Улцин, Шкодра, Валона), а други са все още под венецианска власт (Драч). В сведенията им има и други политически новини – Алесандро Ариосто споменава за сключения през 1479 г. мир между Венеция и османците, когато морската република губи Шкодра и други територии, а Арнолд фон Харф и Б. фон Брайденбах разказват за превземането на Отранто от турците през 1480 г., отплавайки от Валона. Роберто Сансеверино и Бернард фон Брайденбах се спират на конната статуя на император Константин Велики, запазена в Драч и разказват легендата, че той е основател на града. Арнолд фон Харф не пропуска и да направи филологически отметки – дава кратък речник на албанския език, подчертавайки, че е различен от славянския и гръцкия език.